بسم الله الرحمن الرحيم

حق آموزش

حق کودک به آموزش در نظام بین المللی حقوق بشر

مولف

دکتر باقر انصاری

دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران- ۱۳۹٤

سرشناسه	:انصاری، باقر، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	:حق آموزش: حق کودک به آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر/ مولف باقر انصاری.
مشخصات نشر	:تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	[۳۹۶] ص.: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۵۰-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	:ص. ع. به انگلیسی: Bagher Ansari. Right to education child's right to education in international human rights.
یادداشت	:کتابنامه: ص. [۳۷۵] - ۳۸۴؛ همچنین به‌صورت زیرنویس.
یادداشت	:نمایه.
موضوع	:حقوق کودک
موضوع	:حق آموزش
موضوع	: کودکان -- وضع حقوقی و قوانین
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ۷ح۸الف/K۶۳۹
رده‌بندی دیویی	:۳۲۳/۳۵۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۰۷۷۰۶

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهردانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.**shahredanesh**.com

عنوان	: **حق آموزش: حق کودک به آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر**
تألیف	: باقر انصاری
ناشر	: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
نوبت چاپ	: اول
تاریخ چاپ	: ۱۳۹۴
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۵۰-۴
بها	: ۱۵۰,۰۰۰ تومان

حق هرگونه نشر این اثر برای ناشر محفوظ است.

تهران- خیابان سنایی- خیابان نهم- کوچه گیلان- پلاک ۵- کدپستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۴-۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

تقدیم به همسرم

به پاس انسانیت، فداکاری و همت بلندش در امر آموزش

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشـور، نقـش مهمـی در پیشـرفت نظـام حقـوقی آن کشـور ایفـا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظـم‌انـد و سـرباز عـدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضـه مـی‌دارنـد تـا بتواننـد در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچگاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضـع قـانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافـت، و هیچگـاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصـص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیـه کـه بـه مأموریـت خطیـر تربیـت قضـات، وکـلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکـه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برنـد متقـابلا رسـالت مهمـی در غنـی‌سـازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابـل تـوجهی در توسـعه کمّـی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشـره در کشـور طـی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دسـتاورد را بایـد بـه فـال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میـزان بـا توسـعه‌ای کیفـی در بـارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکـری دیگـران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشـته اسـت علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمـی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مـورد نیـاز جامعـه حقـوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای **دکتر باقر انصاری** در تألیف کتاب «**حـق آمـوزش: حق کودک به آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشـر**» را ارج نهـاده، امیـدوار اسـت ایـن کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست مطالب

مقدمه ۱۵

بخش اول: مبانی و مفاهیم ۲۷

گفتار اول: گفتمان‌های حقوق کودک و حق آموزش ۲۹

بند اول: حق آموزش در گفتمان حقوق حمایتی کودک ۳۰

الف) مفهوم گفتمان حقوق حمایتی کودک ۳۰

ب) تأثیر گفتمان حقوق حمایتی بر حق آموزش ۳۳

بند دوم: حق آموزش درگفتمان حقوق مشارکتی کودک ۴۱

الف) مفهوم گفتمان حقوق مشارکتی کودک ۴۱

ب) تأثیر گفتمان حقوق مشارکتی بر حق آموزش ۴۶

گفتار دوم: حق کودک به آموزش در اسناد و سازوکارهای بین‌المللی ۴۹

بند اول: اسناد و سازوکارهای جهانی ۵۱

الف) اعلامیه جهانی حقوق بشر ۵۱

ب) میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۵۲

ج) کنوانسیون مقابله با تبعیض در آموزش ۵۶

د) کنوانسیون کلیه اشکال تبعیض علیه زنان ۶۰

ه)کنوانسیون حقوق کودک ۶۳

و) کنفرانس جهانی آموزش برای همه ۶۷

بند دوم: اسناد و سازوکارهای منطقه‌ای ۷۲

الف) اسناد و سازوکارهای منطقه اروپا ۷۲

ب) اسناد و سازوکارهای منطقه آفریقا ۷۶

ج) اسناد و سازوکارهای منطقه آمریکا ۷۹

د) اسناد و سازوکارهای کشورهای اسلامی ۸۱

گفتار سوم: آموزش کودک: تعریف، اهداف و اصول هادی آن در اسناد بین‌المللی ..۸۵

بند اول: تعریف آموزش کودک و دسته‌بندی آن ۸۵

الف) معانی عام یا خاص آموزش ۸۵

ب) آموزش رسمی یا غیررسمی ۸۷

ج) زمان آموزش ۸۹

د) مکان آموزش ۹۲

هـ) مقطع‌بندی آموزش ۹۳

۱. آموزش ابتدایی ۹۳
۲. آموزش متوسطه ۹۵
۳. آموزش عالی ۹۶
۴. آموزش پایه ۹۸
بند دوم: اهداف آموزش کودک در اسناد بین‌المللی ۹۹
الف) دلایل ذکر اهداف آموزش در اسناد بین‌المللی ۱۰۱
ب) معانی اهداف آموزش در اسناد بین‌المللی حقوق بشر ۱۰۴
۱. رشد کامل شخصیت کودکان و استعدادهای ذهنی و جسمی آن‌ها ۱۰۴
۲. شکوفایی کامل احساس کرامت شخصیت انسانی ۱۰۶
۳. ایجاد احترام به والدین کودک، هویت فرهنگی، زبان و ارزش‌های ادبی و ملی کشوری که در آن زندگی می‌کند، به موطن اصلی کودک و به تمدن‌های متفاوت با تمدن وی ۱۰۶
۴. تقویت احترام به حقوق بشر و آزادی‌های بنیادی، ارتقای تفاهم، مدارا و دوستی در میان همهٔ ملت‌ها و گروه‌های نژادی، قومی یا مذهبی و تقویت فعالیت‌های سازمان ملل برای حفظ صلح ۱۰۷
۵. آماده کردن کودک برای زندگی مسؤلانه در یک جامعه آزاد ۱۰۹
۶. توسعه احترام نسبت به محیط زیست ۱۱۰
گفتار سوم: اصول هادی در تدوین و تفسیر حق کودک به آموزش ۱۱۲
بند اول: اصل منع تبعیض و حق دسترسی برابر به فرصت‌های آموزشی ۱۱۲
الف) مفهوم تبعیض ۱۱۲
ب) حق دسترسی برابر به فرصت‌های آموزشی ۱۱۵
۱. دختران ۱۱۹
۲. کودکان روستایی ۱۲۲
۳. کودکان اقلیت‌ها ۱۲۳
۴. کودکان مردمان بومی ۱۲۶
۵.کودکان غیرشهروندان (کودکان پناهندگان، مهاجران و بی تابعیت ها) ۱۳۰
۶.کودکان متأثر از مخاصمات مسلحانه و آوارگان ۱۳۵
۷. کودکان کم‌توان (معلول) ۱۳۸
۸. کودکان بزهکار ۱۴۲
۹.کودکان خیابانی ۱۴۴
۱۰. کودکان کار ۱۴۶
۱۱. کودکان مبتلا به ایدز ۱۴۷
۱۲. کودکان ناآشنا با زبان رسمی ۱۴۸
بند دوم: اصل مصالح عالی کودک ۱۵۱
الف) جایگاه اصل در کنوانسیون حقوق کودک ۱۵۲
ب) معنای اصل مصالح عالی کودک ۱۵۳
ج) کارکردهای اصل مصالح عالی کودک ۱۵۶

د) کارکردهای اصل مصالح عالی کودک در امر آموزش ۱۶۱

بخش دوم: ماهیت حق کودک به آموزش و تعهدات ناشی از آن..... ۱۶۳

گفتار اول: ماهیت حق کودک به آموزش..... ۱۶۵
بند اول: وجه حقوق بشری حق آموزش..... ۱۶۵
الف) وجه ابزاری حق آموزش..... ۱۶۶
ب) وجه استقلالی حق آموزش..... ۱۶۶
بند دوم: حق آموزش به مثابهٔ حق فرانسلی..... ۱۶۹
الف) حق آموزش به مثابهٔ حق مدنی و سیاسی..... ۱۷۰
ب) حق آموزش به مثابهٔ حق اجتماعی و فرهنگی..... ۱۷۱
ج) حق آموزش به مثابهٔ حق همبستگی..... ۱۷۳
بند سوم: حق آموزش به مثابه حق توانمندساز..... ۱۷۵
گفتار دوم: دارنده حق کودک به آموزش..... ۱۷۷
بند اول: کودک به مثابه دارنده حق آموزش..... ۱۷۷
الف) حقوق مشارکتی..... ۱۷۸
ب) حقوق حمایتی..... ۱۸۰
بند دوم: والدین به مثابه دارنده حق آموزش..... ۱۸۲
الف) حق رعایت اعتقادات مذهبی و اخلاقی والدین در امر آموزش..... ۱۸۲
ب) حق انتخاب نوع آموزش (دولتی یا خصوصی)..... ۱۸۳
ج) حق والدین به آموزش در منزل یا خانه-مدرسه..... ۱۸۵
د) مشارکت والدین در امر آموزش..... ۱۸۷
بند سوم: دایرکنندگان مدارس و مؤسسات آموزشی خصوصی..... ۱۸۹
الف) شرایط ایجاد مدارس خصوصی..... ۱۹۲
ب) نحوهٔ تأمین بودجه مدارس خصوصی..... ۱۹۴
گفتار سوم: متعهد حق کودک به آموزش..... ۱۹۶
بند اول: دولت..... ۱۹۷
الف) تعهدات به رعایت، به حمایت و به ایفای کامل..... ۲۰۰
۱. تعهد به رعایت..... ۲۰۰
۲. تعهد به حمایت..... ۲۰۱
۳. تعهد به ایفای کامل..... ۲۰۲
ب) تعهدات (با اجرای) فوری و تعهدات (با اجرای) تدریجی..... ۲۰۳
ج) تعهدات به وسیله و تعهدات به نتیجه..... ۲۰۵
د) تعهدات به فعل (ایجابی) و به ترک فعل (سلبی)..... ۲۰۸
بند دوم: والدین..... ۲۰۹
الف) متعهد مستقیم و مستقل..... ۲۰۹

ب) مسؤل غیرمستقیم و واسطه اجرای تعهدات دولت ۲۱۰
بند سوم: جامعه بین‌المللی و تعهد به همکاری در قبال حق آموزش ۲۱۱
الف) مبنای تعهد به همکاری در نظام بین‌المللی حقوق بشر ۲۱۱
بند دوم: محتوای تعهد به همکاری بین‌المللی در امر آموزش ۲۱۴
گفتار چهارم: موضوع حق آموزش ۲۱۹
بند اول: آموزش‌های عمومی ۲۲۰
بند دوم: آموزش‌های فنی و حرفه ای ۲۲۳
الف) تعریف و ضرورت آموزش‌های فنی و حرفه ای ۲۲۳
ب) محتوای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ۲۲۶
بند سوم: آموزش‌های دینی ۲۲۷
الف) مفهوم آموزش‌های دینی ۲۲۷
ب) چالش نظام بین‌المللی حقوق بشر با آموزش‌های دینی در مدارس ۲۲۹
بند چهارم: آموزش‌های مرتبط با سلامت ۲۳۵
الف) اهمیت و ضرورت آموزش‌های مرتبط با سلامت ۲۳۵
ب) محتوا و روش در آموزش‌های مرتبط با سلامت ۲۳۸
بند پنجم: آموزش حقوق بشر ۲۴۲
الف) مفهوم آموزش حقوق بشر ۲۴۲
ب) اهمیت و ضرورت آموزش حقوق بشر در مدارس ۲۴۳
ج) محتوا و روش در آموزش حقوق بشر ۲۴۶
۱. آموزش حقوق بشر در مقطع ابتدایی ۲۴۹
۲. آموزش حقوق بشر در مقطع متوسطه ۲۵۱
بند ششم: آموزش شهروندی ۲۵۶
الف) مفهوم و اهمیت آموزش شهروندی ۲۵۶
ب) محتوا و روش در آموزش شهروندی ۲۵۸
بند هفتم: آموزش صلح ۲۶۱
الف) مفهوم آموزش صلح ۲۶۱
ب) اهمیت و ضرورت آموزش صلح در مدارس ۲۶۳
ج) محتوا و روش در آموزش صلح ۲۶۸
بند هفتم: آموزش‌های زیست محیطی ۲۷۱
الف) مفهوم آموزش‌های زیست محیطی ۲۷۱
ب) اهمیت و ضرورت آموزش‌های زیست محیطی در مدارس ۲۷۱
ج) محتوا و روش در آموزش‌های زیست محیطی ۲۷۵
بند هشتم: آزادی علمی و حق کودک به آموزش ۲۷۶

بخش سوم: اجرای حق کودک به آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر..... ۲۸۱

گفتار اول: ویژگی‌های آموزش حق محور..... ۲۸۳
بند اول: موجود بودن آموزش ۲۸۶
بند دوم: قابل دسترس بودن آموزش ۲۸۸
بند سوم: قابل قبول بودن آموزش..... ۲۹۰
بند چهارم: قابل انطباق بودن آموزش ۲۹۳
گفتار دوم: اجباری و رایگان بودن آموزش..... ۲۹۶
بند اول: اجباری بودن آموزش ۲۹۶
الف) مبنا و مفهوم..... ۲۹۶
ب) مقطع آموزش اجباری ۲۹۸
ج) اجباری بودن و حضور در مدرسه..... ۲۹۹
بند دوم: رایگان بودن آموزش..... ۳۰۳
الف) مبنا و مفهوم..... ۳۰۳
ب) مقطع آموزش رایگان ۳۰۵
گفتار سوم: حق کودک به نظام انضباطی انسانی ۳۰۷
بند اول: مفهوم تنبیه و شرایط آن از دید روانشناسی تربیتی..... ۳۰۷
الف) مفهوم تنبیه..... ۳۰۷
ب) شرایط جواز تنبیه از دید روانشناسی تربیتی..... ۳۱۰
بند دوم: حق کودک به نظام انضباطی انسانی در نظام بین‌المللی حقوق بشر ۳۱۲
الف) ممنوعیت تنبیه بدنی کودکان در نظام بین‌المللی حقوق بشر..... ۳۱۲
الف) حق کودک به نظام انضباطی انسانی در کنوانسیون حقوق کودک..... ۳۱۴
گفتار چهارم: سازوکارهای نهادی حمایت از حق کودک به آموزش ۳۱۸
بند اول: نهادها و سازوکارهای ملی ۳۱۸
الف) مراجع عام قضایی..... ۳۱۸
ب) مراجع خاص..... ۳۲۱
بند دوم: نهادها و سازوکارهای جهانی حمایت از حق آموزش ۳۲۴
الف) تعدد نهادها..... ۳۲۴
ب) صلاحیت و آیین نظارت..... ۳۲۵
بند سوم: سازوکار نظارتی یونسکو بر حق آموزش..... ۳۲۶
الف) کمیته کنوانسیون‌ها و توصیه نامه‌های یونسکو..... ۳۲۶
۱. نظام گزارش‌دهی ۳۲۶
۲. رسیدگی به شکایت‌های فردی ۳۲۷
ب) کمیسیون سازش و مساعی جمیله برای حل و فصل اختلافات دولتی در مورد کنوانسیون منع تبعیض در آموزش..... ۳۳۰

ضمایم ۳۳۳
ضمیمه اول: نظر تفسیری شماره ۱: اهداف آموزش کمیته حقوق کودک، جلسه بیست و ششم (۲۰۰۱) ۳۳۳
ضمیمه دوم: نظریه تفسیری شماره ۱۳ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۹۹) ۳۴۵
ضمیمه سوم: نظریه تفسیری شماره ۱۱ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۹۹) ۳۶۸
فهرست منابع ۳۷۵
نمایه اسناد بین‌المللی ۳۸۵
نمایه موضوعی ۳۸۷
نمایه کشورها ۳۹۳

مقدمه

آموزش، ابـزار رشـد و شـکوفایی جسـم و روان و شخصـیت انسـان اسـت. آمـوزش، فرایندی است که به تعبیر یونسکو، طـی آن، چهـار نـوع یـادگیری حاصـل مـی‌شـود : یادگیری برای زندگی کردن با دیگران، یادگیری برای دانستن، یادگیری برای انجام دادن امور و یادگیری برای بودن.[1] آموزش به هر فردی امکان می‌دهد تا بـر جریـان زنـدگی خود، محیط اجتماعی اش و به ویژه بر دولت کنترل و نظارت داشـته باشـد. همچنـین، مشارکت افراد در زندگی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را تسهیل نموده و ایـن امکان را برای افراد فراهم می‌سازد که خود مسئولیت زندگی خویش را بر عهده گیرنـد. از ایـن رو، آمـوزش، ابـزار توانمندسـازی اسـت و حـق آمـوزش نیـز یکـی از حقـوق توانمندساز[2] است.[3]

آموزش از یک سو، ابزار توانمندسازی سیاسی است؛ زیـرا، آزادی‌هـای اطلاعـات، بیان، انجمن‌ها و اجتماعـات، حـق رأی دادن و انتخـاب شـدن بـه حـداقل سـطحی از آموزش نیاز دارد. تنها کسانی که می‌توانند مطلع شوند می‌توانند عقاید خود را بیان کنند و دور هم جمع شوند تا نسبت به زندگی سیاسی جامعه خود نظراتشان را بیان کـرده و موضع اتخاذ کنند. همچنین تنها یک شخص آموزش دیده است که می‌تواند تصـمیمات آگاهانه اتخاذ کند و حق رأی خود را به نحوی مناسـب اعمـال کنـد یـا خـود را بـرای سمت‌های سیاسی نامزد کند. از سوی دیگر، کلید توسـعه اقتصـادی و اجتمـاعی اسـت؛ زیرا، تحقق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگـی را ارتقـا مـی‌دهـد و تحقـق معنـادار حقوقی نظیر حق بر غذا، حق برکار یا حق بر حـداقل‌هـای زنـدگی آبرومندانـه و حـق برسلامتی تنها در صورتی ممکن است که حداقلی از سطح آموزش وجود داشته باشـد.

---

[1] Ssenyonjo, Manisuli, **Economic, Social and Cultural Rights in International Law**, Hart Publishing, 2009, p.357.

[2] Impowerment rights

[3] Cooman, Fons, **Content and Scope of the Right to Education as a Human Right and Obstacles to its Realization**, in :**Human Rights in Education ,Science and Culture, Legal Development and Challenges**, Edited by: Yvonne Donders and Vladimir Volodin, Ashgate, 2007, p.185; Beiter, Klaus Dieter,The **Protection of the Right to Education by International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 2006, p.28.

فردی که یاد گرفته است بخواند و بنویسد می‌تواند دانش و مهارت‌های لازم برای تأمین نیازهای اساسی خود و خانواده اش را کسب کند. افراد با سواد می‌توانند به نحو مناسبی در زندگی اجتماعی و اقتصادی مشارکت کرده و از فرصت‌های پیش رو به نحو مناسب استفاده کنند.[٤]

حق آموزش گاهی با این توجیه که شکوفایی آزادی و اتونومی افراد و تحقق حقوق مدنی و سیاسی به آن وابسته است و شرط اساسی و ضروری برای تحقق حقوق مذکور است و گاهی با این استدلال که یکی از حداقل‌های رفاهی افراد و از شرایط اجتناب‌ناپذیر برای زندگی توأم با کرامت انسان است که تحقق آن تنها از مجرای دولت[٥] میسر است[٦] در زمرهٔ حقوق بشر موضوعه گرفته است و در اسناد بین‌المللی مختلفی چه در سطح جهانی و چه در سطح منطقه‌ای شناسایی شده است. اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹٤۸)، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹٦٦) و کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹) از اهم این اسناد هستند.

با توجه به اینکه کودکی مهم‌ترین بخش از زندگی هر انسان است که در آن به آموزش نیاز دارد و آموزش زمانی می‌تواند در بزرگسالی تأثیرات پایدار و کارامد داشته باشد که از همان اوان کودکی به صورت یک فرایند و با جدیت دنبال شده باشد آموزش کودکان از اهمیت بسزایی در مقایسه با آموزش بزرگسالان برخوردار است. آثار و فواید اجتماعی این آموزش برای جامعه آن چنان زیاد است که کمیتهٔ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از آن به «سرمایه‌گذاری» یاد کرده است.[۷] آموزشی که هر کودک نسبت به آن محق است آموزشی است که با ارتقای مهارت‌های کودک، قابلیت‌های یادگیری و دیگر قابلیت‌های او، کرامت انسانی او، احترام به خود و اعتماد به نفس را در کودک تقویت می‌کند. این آموزش به فراتر از مدرسه رفتن[۸] تسری می‌یابد و طیف گسترده‌ای از تجربیات زندگی و فرایندهای یادگیری را دربر می‌گیرد که

---

[4] Beiter, Klaus Dieter,**Op.cit**., pp.28-29.

[5] freedom through the State

[6] Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, **Frequently Asked Questions on Economic, Social and Cultural Rights**, Fact Sheet No. 33, United Nations, Geneva, 2008, p.2.

[۷] نظر تفسیری شماره ۱۳ (۱۹۹۹) کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی راجع به حق آموزش، بند ۱. ترجمه فارسی این نظر تفسیری، ضمیمهٔ کتاب است.

[8] schooling

کودک را قادر می‌سازد به تنهایی یا همراه با دیگران، شخصیت، استعدادها و توانایی‌های خود را شکوفا ساخته و زندگی کامل و رضایت بخشی در جامعه داشته باشد.[۹] آموزش کودک، ابزار اجتناب ناپذیر برای هر کودک است تا در مسیر زندگی خود، پاسخ‌های متعادل نسبت به چالش‌های ناشی از جهانی شدن، فناوری‌های نو و پدیده‌های مرتبط نظیر چالش‌های جهانی بودن و محلی بودن، فردگرایی و جمع گرایی، سنت و مدرنیته، ملاحظات بلند مدت و کوتاه مدت، رقابت و برابری فرصت ها، گسترش دانش و قابلیت هضم و جذب آن و معنویت و مادی‌گرایی، پیدا کند.[۱۰]

با وجود این، سمت و سوی این فرایند و کمیت و کیفیت آن همواره محل مناقشه‌های مختلف در سطوح ملی و بین‌المللی بوده است. این مناقشه‌ها در قالب دو گفتمان متجلی شده اند: گفتمانی که کودک را موجودی ضعیف و آسیب پذیر می‌داند که نیازمند حمایت در قالب حقوق رفاهی است و گفتمانی که کودک را یک فرد نسبتاً مستقل که باید همانند بزگسالان از حقوق بشر برخوردار باشد تعریف می‌کند. گفتمان اول، در قالب حقوق موسوم به حقوق حمایتی از کودکان از جمله از حق آموزش آن‌ها حمایت می‌کند و گفتمان دوم در قالب حقوق مشارکتی و حمایت از اتونومی کودکان، امکان رشد را برای آن‌ها فراهم می‌آورد. برخی از اسناد بین‌المللی از گفتمان اول تبعیت کرده‌اند اما کنوانسیون حقوق کودک، عمدتاً مروج گفتمان دوم است.

تأثیر گفتمان‌های مذکور بر حقوق کودک از جمله بر حق آموزش او و حقوق و الزامات مختلفی که در نتیجه این تأثیر در نظام بین‌المللی حقوق بشر در مورد حق آموزش پیش بینی شده‌اند سبب گردیده است که حق آموزش در زمرهٔ یکی از مناقشه آمیزترین حقوق بشر قرار گیرد. توضیح آنکه، در این نظام، حق کودک به آموزش هم در زمرهٔ حقوق فردی و مدنی و سیاسی، شناخته شده است، هم در زمرهٔ حقوق اجتماعی و فرهنگی و هم در زمرهٔ حقوق همبستگی؛ آموزش کودک در زمرهٔ معدود تکالیفی است که در اسناد بین‌المللی به نحو صریح پیش بینی شده است (اجباری بودن آموزش)؛ تعهدات ناشی از حق آموزش هم بر عهدهٔ دولت قرار گرفته است، هم بر

---

[۹] نظر تفسیری شماره ۱ (۲۰۰۱) کمیته حقوق کودک راجع به اهداف آموزش، بند ۲. ترجمه فارسی این نظر تفسیری، ضمیمهٔ کتاب است.

[۱۰] **همان**، بند ۳ .

عهدهٔ والدین و هم بر عهدهٔ جامعه بین‌المللی؛ اشخاص حقوقی از حق تأسیس و اداره مؤسسات آموزشی برخوردار شده‌اند؛ برای والدین حقوق آموزشی مختلفی از جمله حق انتخاب آموزش دولتی یا خصوصی و حق تعیین محتوای آموزش‌های دینی و اخلاقی پیش بینی شده است؛ والدین و دولت مکلف شده‌اند در تصمیمات و اقدامات خود اصل مصالح عالی کودک را مورد توجه قرار دهند، برای کودکان آزادی بیان پیش بینی شده است و ... .

شناسایی وجوه و ابعاد مختلف برای حق آموزش موجب شده است که ماهیت حقوقی، محتوا، چگونگی اجرا و سازوکارهای تضمین و تحقق آن با چالش‌های مختلف روبرو شود. برای مثال، مشخص نیست که آیا مسؤلیت اصلی آموزش با دولت است یا والدین یا هر دو؟ در فرض تعارض بین جنبه‌های فردی و اجتماعی آموزش، کدام جنبه باید رعایت شود؟ هزینه‌های آموزش را چه شخصی باید تأمین کند؟ محتوای آموزش را چه شخصی باید تعیین کند: دولت؟ والدین؟ یا مدرسه و معلم؟[۱۱]

در معاهداتی که به حق آموزش کودک توجه کرده‌اند حق مذکور یک حق چند وجهی شناخته شده است که این وجوه متعدد، اعمال و اجرای حق آموزش را با چالش‌های زیادی مواجه ساخته است. در این معاهدات، مسؤلیت اصلی عرضه آموزش با دولت است. دولت باید نظام آموزشی ایجاد کند، بودجه و منابع لازم را به نظام مذکور اختصاص دهد و عرضه آموزش را تنظیم کند. از مطالعهٔ اسناد بین‌المللی مختلف مرتبط با حقوق کودکان و تعهدات دولت‌ها در خصوص حق کودک به آموزش، به‌ویژه از رویه‌های ترویجی یونسکو و یونیسف در عرصهٔ آموزش چنین بر می‌آید که دولت‌ها تعهد دارند فضای مادی و غیرمادی لازم برای تحقق حق آموزش را فراهم آورند. یونیسف از این فضا عمدتاً با عنوان «آموزش باکیفیت»[۱۲] یاد می‌کند. این سازمان در

[۱۱] اندیشمندان علوم تربیتی نیز همواره از وجود اصول متعارض و متناقض در امر تربیت کودک سخن گفته و سعی کرده‌اند راهکارهایی برای حل آنها بدست دهند. برای مثال، تعارض بین اصل اتونومی که ایجاب می کند آزادی کودک در امر آموزش تأمین شود و اصل اعتبار یا سندیت که ایجاب می کند موضوعات معتبری به کودک آموزش داده شود یا تعارض اصل کمال که ایجاب می کند کودک به سمت آرمان ها و اهداف مورد نظر جامعه هدایت شود و به اصل تفرد که ایجاب می کند وضع فعلی و آنی کودک محترم شمرده شود در زمرهٔ این تعارض ها هستند. (ر.ک: غلامحسین شکوهی، **مبانی و اصول آموزش و پرورش**، انتشارات آستان قدس ضوی، به نشر، چاپ ۳۰، ۱۳۹۰، ص ۲۰۷–۲۴۸).

[12] quality education